

Een fietsreis in Midden-Italië

ZOMER 1998

De bus van Cycletours dropt ons op de voorziene tijd, zo rond het middaguur, aan het Lago Trasimeno, zodat er nog ruim tijd overschiet om nog vandaag de eerste etappe rond te maken, die ons door het Zuiden van Toscane brengt. Na het afladen van de fietsen begeven we ons, ietwat onwennig, naar het terras van het strandje en bestellen de eerste *cappuccino*, ietwat beduusd door het contrast tussen nu en gisteren. Amper 24 uur geleden stonden we nog op het stationsplein te Nijmegen onder een grauwe lucht ongeduldig op de bus te wachten, nu zitten we in een lekker zonnetje in Italië. Het toerisme draait nog niet op volle toeren - het is 7 juli - en het lijkt wel of we de tijd vooruit zijn gesnelde en de wereld nog op gang moet komen. We kleden ons snel om in het toilet, laden de fietsen op, en hupsakee, daar gaan we, met frisse moed, zoals het heet.

Het wordt een rondrit door midden-Italië die vier weken zal duren. We rijden eerst zuidwaarts en in een wijde boog om Rome heen tot Cassino; dan zullen we de Apennijnen over steken naar de Adriatische Zee, om vervolgens in noordwestelijke richting, soms langs de kust, maar vaker door het binnenland naar ons uitgangspunt terug te keren.

Waarom, waarom toch ?

De lichte euforie die ons bij de start bevangt, is van korte duur. De eerste heuvels zijn, anders dan in het vlakke thuisland dat we gewend zijn, weliswaar kort maar venijnig steil. En de wind waait ongemeen hard op kop. En heel snel ook draaien die benen niet echt vlot meer rond, alsof de vermoeidheid toeslaat; ik begin te vermoeden dat de conditie niet optimaal is.

Als we dan ergens in de blakke middagzon tegen een loodrechte helling omhoogkruipen en het zweet voor het eerst in straaltjes mijn nek inloopt, stelt Ivonne de vraag: waarom, waarom toch? Het is geen vrijblijvende, academische vraag, maar een die wortelt in de directe fysieke ervaring: de middaghitte, het sijpelende zweet, de zoemende vliegen, de lamme benen. Waarom moeten we, als we met vakantie zijn, zo nodig weeral gaan afzien? bedoelt ze. Het is een goeie vraag, waar ik niet zo meteen een antwoord op weet te verzinnen, en die mij in één klap met een bodemloos schuldgevoel belast, waardoor mijn humeur tot een eind onder het absolute nulpunt wegzakt: ik ben een sadomasochistische barbaar die zijn vrouw, tegen haar wil blijkbaar, in een slopend avontuur meesleurt. Ja, waarom? Op andere momenten zou ik wel een antwoord kunnen verzinnen, maar nu ontbreekt elke ingeving.

Als dan ook nog de viersterrencamping te Sarteano de prijs van een goedkope hotelkamer blijkt te kosten, rijst de vrees dat we voor niets weeral die kampeeruitrusting overal naar toe zeulen, en is de vertwijfeling compleet. Einde eerste dag.

Zuid-Toscane

Maar gelukkig staat de zon niet stil en na de eerste dag komt een tweede. En oef, er wordt uit een ander vaatje getapt. Zachtjes ontwaken, koffie in het ochtendzonnetje op het nog verlaten terras van de camping, rustig opbreken. Het is toch vakantie, herinner ik me van gisteren. En hoera, de wind is foetsie helemaal weg. En de wegen zijn nagenoeg leeg, en de hellingen lang niet meer zo lastig als gisteren, het is meer een vriendelijk heuvelen. Niets dan fietsplezier dus, en ons beider humeur stijgt met de zon. Een paar onweertjes kunnen in de namiddag de pret niet drukken, geven integendeel nog wat meer cachet aan de dag: donkere wolken en regen bij zonneschijn. Tussen Sorano en Sovana gaan we door een spectaculaire canyon. Als we te Sovana aankomen is andermaal een zware bui zo vriendelijk om te wachten met losbarsten tot we droog en wel op de kamer zijn, en een uur later schijnt weer de zon.

Sovana is een piepklein toeristisch plaatsje in het uiterste zuiden van Toscana. Het heeft een langwerpige plein, waar het gras tussen de stenen groeit, aan de lange zijde het *palazzo*, achteraan in de hoek de kerk. Tegen het vallen van de avond strijken we neer op het enige terras. De zon werpt dan lange schaduwen, een paar jongetjes crossen met hun fietsjes over de plaveien, enkele van de

dagdrukte overgebleven toeristen struinen doelloos rond. Later komen ze allemaal bijeen in het restaurant van het hotel: Duitsers, een enkele Italiaan, wijzelf. Het avondmaal is uitgelezen.

Lazio

De volgende morgen verlaten we Toscane en rijden de landstreek Lazio (Latium) binnen naar het hooggelegen Pitigliano. We volgen een traject dat ik *la strada dei laghi*, de merenroute, zou kunnen noemen. In het noorden van Latium liggen een aantal meren, die hun bestaan danken aan oude vulkanen, waarvan de dode kraters met water zijn volgelopen. Ze liggen in een rechte lijn van noord naar zuid onder elkaar: het Trasimeense meer, het Lago di Bolsena en, dichtbij Rome, het meer van Bracciano. Vandaag betekent dat dus klimmen tot boven op de westelijke kraterrand van het Bolsena-meer; maar eenmaal boven is alle leed opeens geleden. Vanaf dan gaat het luchtig en snel: dalen met rugwind. En ja, het is van het allerprachtigste weer: de hemel straalt, de noordoostbries verfrist. Nog vóór 4 uur bereiken we Viterbo, één van de aantrekkelijkste stadjes van Etruria.

Etruria

Etruria is de stamgrond van de Etrusken, een Italisch volk waarmee de Romeinen indertijd, omstreeks - 500, korte metten hebben gemaakt. En dat is jammer, want die Etrusken hebben de reputatie een weliswaar heerszuchtig, maar tevens ook uiterst beschaafd volk te zijn geweest, en alleszins wat subtieler dan die boeren uit Rome die later de wereld zouden veroveren. Alleszins behandelden ze hun vrouwen goed en spendeerden ze minder aan bewapening - twee belangrijke waardemeters van échte beschaving. Maar hun subtiliteit moest het afleggen tegen de heerszucht, brute agressie en nuchter organisatietalent van de Romeinen.

We maken een wandeling door het *centro storico* van Viterbo, een stad die zich in de 13e eeuw de rivaal van Rome kon noemen; een tijdlang hadden ze zelfs een paus binnen de muren. Van dat middeleeuwse verleden getuigt ook nu nog de verrassend authentieke San-Pelegrinowijk met zijn pleintjes, trapportalen, straatoverbruggingen, alles uiteraard zonder verkeer. En zonder toeristen.

Na de wandeling vinden we een 'gratis' terras op een driehoekig pleintje in de schaduw van platanen. Jongelui en ouderen zitten er rustig te praten; niemand gebruikt iets, de bar in de hoek van het plein rekent erop dat de klant zelf om de bestelling komt. Een stemmige plek om te lezen, een glaasje *bianco* bij de hand. Op een lege maag stijgt de drank snel naar het hoofd. Onze calorieën zijn natuurlijk opgebruikt, maar vóór acht uur geraak je nergens aan eten.

Lago di Vico

Meteen bij het verlaten van Viterbo moeten we 600 meter klimmen in 15 km, naar de kraterrand van Lago di Vico, het kleinste en meest ongerepte van de kratermeren hier in de streek. Het is zo ongerept dat we het amper te zien krijgen, verborgen als het blijft achter het geboomte. Zelfs de panoramisch hoge via Cimini biedt nergens een uitzicht. Veel moeite voor niets dus, temeer daar we nadien door een saaie, geïndustrialiseerde vlakte moeten.

Picknick bij een bar annex winkel ergens te velde. De tafels en stoeltjes staan opgestapeld tegen de buitenmuur, maar het is een gemoedelijk etablissement, en niemand vindt het erg dat we ons zelf installeren. Het is er een druk aankomen en wegrijden van wagens allerhande. Waar komt al dat verkeer vandaan? Want in de wijde omgeving zijn amper 10 huizen te bekennen. Nauwelijks zijn we gezeten of daar stopt een cementtruck vlak voor onze neus. De chauffeur duikt de bar in; ondertussen draait de motor van het gevaarte oorverdovend en blijft de cementbak ratelend en grommend doorwentelen; moet ook, de cement mag niet hard worden. Het duurt lang eer hij vertrekt, maar uiterekend op dat moment komt de zuivelboer langs, die hetzelfde scenario opvoert; moet ook, de platte kaas mag niet te warm staan. Ondertussen rijden voortdurend auto's af en aan, rijden met hun bumper tot vlak bij ons tafeltje of parkeren hun neus in de voordeur. Tot opeens, als op een gegeven teken, iedereen de zaak verlaat; de waard komt naar buiten en laat resoluut de ratelende rolluiken af; de siësta begint, het is één uur. Alle wagens vertrekken en meteen is iedereen weg en is het bladstil. We zijn alleen.

Monti Sabini

Vanaf Viterbo beginnen we aan een wijde bocht om Rome, teneinde de grootstedse drukte te vermijden. Eerst naar Rieti. Dan dringen we de Monti Sabini in, de eerste eigenlijke bergketen van de reis. De aanzet is niet mals: de weg schiet tegen 10% naar omhoog; de eerste 10 km zijn loodzwaar, met lange stukken waarop we in de kleinste versnelling tegen 6 per uur naar boven kruipen. We krijgen een vermoeden dat dit middenste Italië atletisch gesproken geen makkelijke klus wordt, een vermoeden dat de volgende dagen alleen maar zal bevestigd worden.

Als we boven zijn, op 850 meter, worden we passend beloond met weidse panorama's. Het terrein golft zacht nu, de weg slingert boven op de kam dalend en slingerend verder. Tot het weer omhoog gaat, naar 1050 meter uiteindelijk. Ondertussen is het middag, het is warm. Ivonne sukkel met spierpijn in de rechterdij, ze moppert en scheldt tegen de vliegen die aan haar gezicht zitten. Ik volg gedwee, berustend in de grillen van het terrein, maar andermaal vraag ik me af of het wel fijn wordt dit keer.

Lichtjes uitgeblust komen we te Fiumata aan, een plek bij de oever van het Lago del Salto. De camping bij het meer is voorwereldlijk rustig. Ze ligt op een met gras begroeide, sterk hellende oever; hoge canadabomen geven schaduw. Hoger, bij de weg die rond het meer gaat, is een restaurantje met royaal bemeten terras in de schaduw van wijnranken en vanwaar je een mooi uitzicht over het water hebt. Een idyllische plek.

De camping is dan ook primitief - hoe kan het anders? Met enige moeite vinden we een enigszins vlak stukje terrein voor de tent. In de sanitaire barak is niets voorzien: geen warm water, zelfs geen spiegeltje boven de wasbak, en merkwaardig genoeg hebben alleen de mannendouches een slot - Ivonne dus daarheen. Op de bovenste terrassen zijn de stacaravans een deerniswekkend en deprimerend gezicht: een chaos van aanbouwsels en rommelige constructies. Iedereen doet maar, construeert lukraak zijn eigen stukje weekendparadijs.

We besluiten tot een rustdag om de vermoeidheid wat te laten bezinken. Het is dan zondag, en geleidelijk arriveren de dagjestoeristen, met al hun hebben en houden, die zich vrijelijk op de oever installeren en de dag al zwemmend, taterend, etend en drinkend en siëstend doorbrengen. Ook passeren bovenop de weg grote groepen sportfietsers, die een toertje rond het meer maken. In de namiddag besluit ik hun voorbeeld te volgen - Ivonne kiest voor rustig lezen bij de tent. Het wordt een gezapige rondrit over slingerende, beschaduwde, licht golvende wegen, maar met slechts weinig uitzichten over het meer, behalve in het noordwesten en langs de noordelijke oever, waar wat meer toeristische exploitatie is.

De Ciociaria

Vanaf dan rijgen we de bergketens aan mekaar. Na het Lago del Salto komen de Monti Simbruini. De rit erdoorheen is al even loodzwaar als die door de Monti Sabini van twee dagen eerder. Twee keer op rij gaan we over een grillig klimmende en dalende weg naar 1000 meter, en daartussenin gaat het constant op en neer.

Als we te Subiaco 's morgens in alle gemoedsrust naar de Banco di Roma gaan om geld af te halen teneinde het hotel te kunnen betalen, blijkt dat de gereputeerde bank geen Eurocheques aanneemt. Geen nood, want ergens in de stad is er een *bancomat*. Jammer genoeg is die 'tijdelijk' buiten dienst. Een paar keer pendelt Ivonne heen en weer van de ene naar de andere bank, maar niets baat: ook Belgische munt wisselen gaat niet, want de wisselkoers van de dag zit nog niet in de computer. De Europese gedachte staat hier nog in haar kinderschoenen, zo te zien, en dat met de Euro voor de deur! Uiteindelijk wil de hotelbaas genoeg nemen met een betaling in Belgische frank, die hij keurig volgens de officiële koers in het dagblad omrekent.

Rest nu nog de zorg om aan nieuw geld te geraken. De rest van de ochtend - we rijden door de als pittoresk gekarakteriseerde stadjes en dorpen van de Ciociara - fietsen we van de ene bank naar de andere automaat, maar pas te Fiuggi, na 25 km, vinden we een instantie die Eurocard aanneemt. Het is jammer dat we zo slecht in de stemming zijn, want op zich is het een mooie rit door de Ciociara, met veel fris groen. Te Frosinone vinden we een goed hotel en laten we Ivonne's fiets nakijken: er zit een deuk in het achterwiel, die wel enigszins gladgestreken, maar niet helemaal uitgevlakt raakt.

De laatste etappe in Lazio wordt een ietwat saai overbruggingstraject met weinig verhaal. Helemaal op het einde van de middag rijden we eerst door het plaatsje Aquino, waar alleen een beeld nog aan de grootste filosoof van de middeleeuwen herinnert, en tenslotte onder de heuvel van Montecassino, met het beroemde benedictijnenklooster, door. Prettig is wel de camping van Cassino. Die is gelegen bij de 'Terme': een oude badinrichting, compleet met wandelpaden door een verwilderde,

grillig aangelegde tuin, met waterpartijen in het groen, stenen zitbanken in de bassins, met waterplanten begroeide vijvers en van het zuiverste water dat je je kan voorstellen.

Het stadje Cassino is erg mondain en voert tegen de avond een indrukwekkende *passeggiata* op. Een restaurant vinden is evenwel een probleem. Tenslotte strijken we neer op het terras van een eenvoudige *rosticceria*. Ze is druk beklant door garnizoensoldaten, die op deskundige wijze van de hele bediening een complete chaos maken. Gelukkig weet het aantrekkelijke dienstertje van wanten en bewaart ze haar goed humeur, of alleszins haar glimlach.

Monti Matese

We verlaten Lazio via een derde en laatste bergketen: de Monti Matese. Deze etappe, van Cassino naar Boiano, is niet slechts één van de langste etappes van de reis (102 km), maar wellicht ook één der allerzwaarste dagtochten die ik ooit heb gemaakt. Ik kan me niet herinneren ooit zo lang zo traag geklommen te hebben. Gekruid met enkele stroken slecht wegdek en opgeluisterd door de ruige schoonheid van het landschap wordt het een dag om nooit te vergeten.

De aanloop naar Venafro over een grote, enigszins drukke weg maar met een ruim bemeten parkeerstrook, gaat nog vlot, maar dan gaat het steil omhoog naar Gallo, en ofschoon we hier amper op een paar honderd meter hoogte zitten, biedt het traject een ware bergsensatie: haarspeldbochten, stijgingen van meer dan 10%, kale rotspieken. Er is nauwelijks verkeer. Te Gallo, op 850 meter hoogte, komen we in een kleine vallei uit en dan gaat het weer omhoog naar Letino (1050 m). Onder de toppen van de Monti del Matese door gaat het nu enigszins vlak verder tot het mooie, nagenoeg verlaten Lago del Matese. Daar hijst de weg zich nog een laatste keer in twee rukken omhoog naar de eigenlijke pas, de Sella del Perrone, (1257 m). Volgt een snelle afdaling naar Boiano, waar we pas in de late namiddag, bij een zakkende zon, aankomen. Moe maar tevreden, zoals dat heet, want het was wel een erg mooi en spectaculair traject.

Molise

Boiano ligt net over de kam van de bergketen der Apenijnen, halverwege tussen twee zeeën, in de landstreek Molise, waarvan de reisgids zegt dat het één der meest achtergebleven regio's van Italië is. Op het eerste gezicht valt daar wel niet veel van te merken. Hooguit doet het hotel wat ouderwets aan met zijn kale interieur, smaakloze inrichting en archaische bediening, en ogen de straten wat minder riant dan elders. Maar wellicht juist daardoor is het één van de meer karakteristieke stadjes van de reis. Op de voor zo'n klein plaatsje wel erg buitenmaatse *piazza* - een langgerekte rechthoek, zeker weer een antieke renbaan? - staat een nostalgische kiosk, die een ver verleden oproept maar hier gewoon tot het heden behoort. Vanavond speelt er een jazzorkestje. Er is een gulle belangstelling van de bevolking en een indrukwekkende *passeggiata*, die hier veel volksier is dan wat we gewend zijn. Hier zet niet alleen de trendy jeugd zijn beste beentje voor, maar doet iedereen mee: opa's en oma's, moeders met kinderwagens, en jeugd van alle leeftijden. De ongedwongen, ronduit volkse sfeer maakt, anders dan het pronkerig gedraai in meer noordelijke steden als Cassino of Viterbo, een authentieke indruk; even strijkt een vleugje van het Italië van de films langs onze neus.

Het Romeinse Saepinum

Tijdens de rustdag te Boiano gaan we met de fiets naar Saepinum, een Romeinse archeologische site op zo'n 20 km. Volgens de reisgids moet Saepinum een mooi beeld geven van hoe een antieke stad er feitelijk uitzag, en dat klopt ook. Je kan er rustig rondlopen, zonder door ijsjesventers en kaartverkopers afgeleid te worden; slechts een paar bezoekers drentelen rond en entreegeld hoeft ook niet. Temidden van de oude resten (mooi gerestaureerd) staan recentere, smaakvolle huizen uit de vorige eeuwen, want het antieke Saepinum is ook in Italiaanse tijden altijd bewoond geweest. Mensen keken er vanuit hun huizen uit op het antieke theatertje, waar hun kinderen verstoppertje en toneeltje speelden. Er is een schattig groen plein met bomen en het geheel maakt een snoezige, voorwereldse indruk.

Na Boiano koersen we verder in noordoostelijke richting naar zee. Vanaf Campobasso verandert het landschap. De steile heuvels met groene bossen ruimen plaats voor golvend cultuurland, meestal uitgestrekte partijen gemaaide graanvelden, en vermits de weg erg vaak boven op de glooiingen loopt, biedt hij telkens weer interessante, open vergezichten. Ruimte, weidsheid, het is eens wat anders dan de

diepe valleien en loodrechte bergwanden van de *monti* in Lazio. Met milde hellingen, die we moeiteloos (nu ja) tegen 10 km/uur oprijden, met lange, zachte afdalingen en met geleidelijk ook minder verkeer wordt de rit naar Larino één der allerfijnste fietsdagen tot dan toe.

Naar zee

Als we, na een wat matte rit te Larino aankomen, blijkt dat het enige, erg goedkope hotel definitief de geest heeft gegeven. Dat is erg jammer, want het oude stadje, dat onder in een diepe vallei is gelegen, is ongemeen snoezig en nostalgisch ouderwets. Met tegenzin begeven we ons dan maar heuvelopwaarts om onze intrek te nemen in een dure, nieuwerwetse building op de rand van de nieuwe stad. Die ligt te ver en vooral te hoog van de oude vandaan om 's avonds weer af te dalen. We slenteren dan maar in de nieuwe stad rond in de hoop er wat gezelligheid aan te treffen, maar de straten en pleinen zijn doods en kleurloos. Hier wordt niet echt geleefd, maar enkel geslapen, dit is een karakterloze slaapstad. Tenslotte weten we niets beters te doen dan ons decadent in de bar van het hotel terug te trekken.

Vanaf Larino is het meest dalen naar zee. Na de rust van de bergen is er de schok van de drukte als we te Termoli bij het strand aankomen, al blijft de toeristische exploitatie nog binnen de grenzen van het aanvaardbare. En de camping valt erg mee: niet druk, gemoedelijke sfeer en netjes, en in terrassen aangelegd. Wij kiezen voor het laagste terras, met uitzicht op het smalle strandje en de wijde zee: *a tent with a view*. En voor een welverdiende rustdag.

Abruzzo

In het noorden grenst Molise aan de landstreek Abruzzo, zo genoemd naar de Abruzzi, een bergketen met de hoogste toppen van de Apenijnen: de Gran Sasso (bijna 3000 m). Ondertussen is het weer geleidelijk warmer geworden. Waar het de eerste week echt schitterend was, met een frisse wind en koele nachten, is het sinds een paar dagen al aardig heet geworden.

Eerst volgen we de kustlijn in noordelijke richting. De drukke N16 heeft gelukkig een verkeersvrije boord, waar we ons enigszins veilig voelen - al zal dat wel meer een illusie zijn. Bovendien kunnen we af en toe uit de drukte weg door de strandweg, de *lungomare*, te nemen.

De eerste etappe gaat tot Lanciano, een enigszins bekend toeristisch plaatsje dat zich - behalve om zijn middeleeuwse plein en kerken en torens en muren - kan beroepen op de aanwezigheid van een relikwie bestaande uit een stukje hartvezel dat zowaar aan Jezus zelf wordt toegeschreven. Een sterk staaltje van vrome vindingrijkheid, waar we niet echt warm voor lopen. Liever struinen we wat doelloos rond door de enge straatjes en pikken een zoveelste *cappuccino* mee in een volkse bar, terwijl de plaatselijke fanfare tot vermaak van de schaarse toeristen schetterend voorbijtrekt.

Maiella

Als we na een dagje kustvlak peddelen weer landinwaarts moeten, wordt het met de warmte meteen erg lastig: van zeeniveau naar de zuidpunt van de Maiella-keten, dat is 1400 meter klimmen. Vooral de eerste fase van de rit lijdt onder de hitte, en dat ondanks de ochtend. Wel zijn er prachtige vergezichten op de Maiella, maar het druppende zweet en de hijgende adem verengen het bewustzijn tot de kwellingen van het eigen lijf. Doordat er vaak geklommen wordt, schieten we ook slecht op. We besluiten tot een lange middagstop om de ergste hitte te vermijden. Het helpt een beetje, maar toch is het een groot geluk dat we nadien in een meer beboste omgeving terechtkomen; bomen werpen brede schaduwen op de weg en o die verfrissende koelte om in zo'n plas even halt te houden en het luttele zuchtje wind door de oksels te laten waaien. Zo bereiken we toch heelhuids Valico della Forchetta, op 1270 meter, waar we in een prachtige, groene hoogvlakte terechtkomen. Op het einde daarvan, zo'n 8 km verder, ligt Pescocostanzo, 1395 meter hoog. Ik ben uitgeput als we, na nog een laatste, tergende klim het stadje bereiken.

Volgens de reisgids is Pescocostanzo een kleurloos skioord. Groot is onze verrassing als we merken dat het in feite een uiterst aardig, smaakvol gerestaureerd, rustig stadje is, enigszins toeristisch en wat gekunsteld, maar toch erg prettig van sfeer. We vinden er bovendien een mooie kamer in een kleine albergo in het hartje van de stad. En het is op deze hoogte veel frisser dan beneden in de vlakte; zouden we hier geen dagje kunnen blijven?

Naar Sulmona

Maar dat doen we tenslotte niet. Deels om kosten te sparen, deels uit flinkheid wippen we in de koelte van de volgende ochtend het zadel in en dalen af langs de westelijke flanken van de Maiella richting Sulmona. Het eerste uur biedt genot van het zuiverste water, want de lucht is fris, de omgeving groots, het wegdek perfect. En er komt werkelijk geen einde aan het plezier, want Sulmona ligt 1000 meter lager.

Met het dalen van de hoogte stijgt de temperatuur. Reeds te Cansano (850 m) is de frisheid al helemaal weg, en te Sulmona heerst werkelijk een verzengende hitte.

Sulmona is vooral bekend als de geboorteplaats van Ovidius, de meest fantasierijke van de klassieke Latijnse dichters, maar heeft behalve diens standbeeld en wat sfeer, niet veel bijzonders te bieden. Wel grijpen op het (andermaal immense) plein de voorbereidingen plaats voor een soort *palio*, al lijkt het er wel wat minder agressief aan toe te zullen gaan dan te Siena. Oefengewijs draven ruiters de met een dikke zandlaag overdekte arena rond en proberen met een speer bepaalde doelwitten te raken; een soort behendigheidsspel dus. De repetities worden in de vooravond, als de hitte wat geweken is, druk bijgewoond. Wachten tot het weekend om het spektakel bij te wonen, zit er niet in.

Naar de Gran Sasso

Vanuit Sulmona trekken we opnieuw de bergen in. Het eindpunt van de dagetappe is Castel del Monte, gelegen op 1300 meter hoogte tegen de zuidoostflank van de Gran Sasso, de hoogste en meest spectaculaire keten van de Apenijnen. We vertrekken dus vroeg, om 8 uur, als er nog een vleugje frisheid in de lucht hangt, die ik gulzig inadem, alsof dat ook straks nog zal kunnen helpen.

Te Popoli, na 20 km, moeten we de vlakke uit. Een vriendelijke Italiaan maant ons aan om vooral niet de kleinere weg te nemen, zoals we van plan zijn, maar de hoofdweg te volgen, die veel geleidelijker omhoog gaat. *Una dura salita*, zegt hij, een steile helling, grimassen trekkend die de pijn van het klimmen moeten suggereren. Vanzelfsprekend hebben we geen oren naar dit soort goedbedoelde wijze raad. Maar we zijn amper van de hoofdweg af, of het gaat inderdaad ondraaglijk steil omhoog. Percentages zijn wijselijk niet aangegeven, maar het is kreunen, stampen, zuchten, zweten, vloeken en trekken, en meteen is het gedaan met het vleugje frisheid en is het warm, nee heet, nee schroeiend.

Castel del Monte

Vijfhonderd meter hoger en één uur later zijn we ergens boven, maar meteen zakt de weg weer de een of andere vallei in, zodat we weer zo ver zijn als bij het begin, want in de bergen rekenen we niet met afstanden, maar met hoogteverschillen. Weer omhoog dus. Er zijn indrukwekkende panorama's met valleien diep beneden en met dorpen die langgerekt boven op een bergrug naar koelte reiken. Maar het blijft lastig. De bagage trekt naar achter, het asfalt zindert in de zon. En al stijgen we nu geleidelijker dan daarstraks naar 1000 meter, koeler wordt het niet op deze zongeschroeide zuidflank. Als we even na de middag te Calascio aankomen, een dorpje op zo'n 15 km van Castel del Monte, zijn we dan ook behoorlijk uitgeblust, maar gesterkt door de gedachte dat het nog maar 100 m klimmen is tot het eindpunt, zetten we door.

Na Calascio daalt de weg evenwel een paar honderd meter! Eenmaal die bittere pil doorgeslikt, slaag ik er toch in te genieten van de afdaling naar de mooie, gecultiveerde vlakke, met aan het einde, hoog op de volgende heuvel vóór ons: Castel del Monte. Het is een groots gezicht als we pal naar het dorp toe rijden, dat, naarmate we dichterbij komen, steeds hoger boven ons uittorent. Tenslotte hijsen we ons door een aantal haarspeldbochten voor de laatste keer omhoog.

In het dorp zijn alle herbergen vol, want Castel del Monte is toeristisch; vooral Italianen ontvluchten hier de hitte van de vlakke. We vinden echter nog ruim plaats in een nieuw hotel even buiten het dorp.

Campo Imperatore

Eén der meest grandioze landschappen van de Abruzzi is Campo Imperatore, een woeste hoogvlakte net onder de pieken van de Gran Sasso, waar ook vandaag nog herders tijdens de zomer onmetelijke schapen- en koeienkuddes hoeden. Dit Campo heeft vaak gefungeerd als decor voor Italiaanse westerns, maar met enige verbeelding kun je er ook op het Tibetaanse hoogplateau wanen. We

maken er vanuit Castel del Monte een daguitstap van.

Eerst is het nog een ferme klim naar de rand van de hoogvlakte, maar zonder bagage en in de frisse ochtend draaien we daar onze hand niet meer voor om. De pas ligt op 1599 meter. Van daaraf zien we, links onder ons en z'n 100 m lager, het Campo. De geel-okeren vlakte, met tegen de horizon een keten van massieve, steile pieken, strekt zich uit zover het oog reikt. Het is een beeld uit een andere wereld.

We dalen af. Beneden staat er wat wind, en we voelen dra dat het terrein niet echt vlak is, maar in westelijke richting lichtjes stijgt. Het wordt dus toch nog moeizaam fietsen, maar het grootse decor loont de moeite. Hier en daar staat een schuilhut voor bergwandelaars. Enkele hebben zich opgewaardeerd tot kantine, waar je drank en versnaperingen en vlees voor de barbecue kan kopen, want tijdens het weekend - het is inderdaad zaterdag - komen de vlaktemensen naar boven voor ruimte en frisheid. Bij één zo'n plek staan een paar tientallen auto's geparkeerd en zitten mensen onder parasols te eten en te kletsen. Ook het weleer desolate Campo wordt stilaan ingepalmd door het zondagstoerisme.

Weidse vlakte

Maar ga je een klein eindje van de kantines weg, is de omgeving weer verlaten. Enkel schapen en koeien in de weidse vlakte, met aan de horizon, rechts van ons, het silhouet van de dreigende Monte Prenna tegen de diepblauwe hemel. We fietsen een eind door, tot we rond de middag een klimmende weg inslaan, die naar een *rifugio* leidt vlak onder de Corno Grande, de hoogste piek van de Gran Sasso (bijna 3000 m). We besluiten evenwel om niet tot het einde door te fietsen, maar gaan op een heuveltje zitten voor een lange picknick met aansluitende *siesta*. Van daaruit kijken we uit op een kleine waterplas, waar halfwilde paarden komen drinken en baden. We genieten lang en intens van dit beklijvende spektakel.

De terugrit in oostelijke richting gaat, licht dalend en met rugwind, tegen sneltreinvaart: probleemloos draaien we nu de grote molen. Dan moeten we nog slechts de kraag van het plateau over en dalen naar Castel del Monte, waar douche, avondmaal, wijn en *amaro* deze prachtige dag in schoonheid afsluiten.

Afdaling

De volgende dag verlaten we de Gran Sasso langs de zuidoostflank. Eens de kam over verandert het landschap ingrijpend: het geel, oker en bruin ruimt plaats voor groen, groen en groen; dit is de regenflank van de Abruzzi. De afdaling naar de vlakte is een hel: een smalle, bochtige weg, vreselijk steil, waar de bomen duistere schaduwen werpen op het door vorst en regen kapot geërodeerde wegdek; bovendien is het zondag en is jan en alleman bezig uit de vlakte naar boven te komen, met de auto wel te verstaan. Met gillende en piepende remmen, de handen in kramp, zakken we hortend, een angstgrimas om de mond, naar beneden. Af en toe moeten we stoppen om de velgen te laten afkoelen.

Beneden is het niet slechts groen maar ook heet. We hopen op verfrissing aan zee. Die verwachting komt ook uit, maar we moeten er dan wel bijnemen dat de hele kust omgebouwd is tot een niet aflatende kermis van bars, campings, restaurants, parasolstranden, hotels en foorattracties, en dat niet slechts achter, maar ook óp het strand. Anders dan in Molise is de Abruzzese kust compleet kapot geëxploiteerd. Ruimtelijke ordening is Italië's sterkste kant niet, maar als Belg ben je natuurlijk slecht geplaatst om daarover een veroordeling uit te spreken.

Kunststeden

Als we van de kust afslaan om naar Atri te rijden, dat zo'n 10 kilometer landinwaarts ligt, wordt het landschap weer mooi. Atri is een aardig stadje met een kunstzinnig imago, vooral op het gebied van de muziek. We hebben geen moeite om diezelfde avond nog, in de prachtige binnenkoer (met perfecte akoestiek) van het *palazzo ducale* een concert van polifonische muziek mee te maken, waaraan behalve twee uitstekende Italiaanse koren ook een Hongaarse vrouwengroep deelneemt. De belangstelling van zowel autochtonen als van Italiaanse toeristen is groot. Italië heeft alleszins een vitale muzikale cultuur, en die niet beperkt blijft tot de kunsttempels van de grote steden.

Er zijn trouwens meer van die pareltjes van steden in de noordelijke Abruzzo. Na Atri volgt

Ascoli Piceno, met een werkelijk schitterend marmeren *campo* en daaromheen een web van slingerende straten met statige, hoge herenhuizen.

Ook de etappe naar Ascoli Piceno levert grandioze, golvende landschappen op, de huizen verspreid over de heuvels en met hier en daar eroderende tafelbergen als in Cappadocië.

Te Ascoli Piceno wille we in de jeugdherberg overnachten, die in de oude binnenstad is ondergebracht, zodat we ons in de wirwar van oude stegen en straten storten. Na enig zoeken vinden we de jeugdherberg; hij is ondergebracht in een imposante, laatmiddeleeuwse toren. We bellen één keer, en nog eens, en nog. Tenslotte komt de hospita uit het hoge raam hangen, besluit naar beneden te komen en toont ons de infrastructuur. Die is net zo laatmiddeleeuws als de gevel en omvat 2 kamers met een aantal dicht opeen geschoven stapelbedden in een donkere ruimte. Er is één kamer voor de jongens en één voor de meisjes. We kiezen dan toch maar voor een 'gewoon' hotel.

Marche

We verlaten nu Abruzzo en gaan de landstreek Marche in. Het weer is aan verandering toe: al van 's morgens vroeg na het vertrek uit Ascoli bewolkt de hemel, wat echt niet erg is als je al dagen naar koelte zit te snakken. En zo tegen de middag, als we dicht langs de Monti Sibillini rijden, barst er een gezapig, deugddoend, zachtaardig onweer los. Wat gerommel en bliksems, en een gordijn van ruisende regen dat de bergen en heuvels in grijstinten hult. We vinden tijdig een dorpscafé om te schuilen, een uur, twee uur; dan klaart het langzaam uit. We gunnen ons de luxe te wachten tot het wegdek droog is, en trekken verder.

Villa des Roses

Te Sarnano - een bergstadje bekend om zijn zuivere lucht - vinden we onderdak in *pensione* Al Villa, een oude herenwoning gelegen boven op de heuvel net buiten het centrum. Het kuuroordachtig hotelletje doet in veel aan Elsschots 'Villa des Roses' denken. Er logeren veel oude mensen die hier wellicht aan een lucht- en rustkuur bezig zijn. Het is er uiteraard zéér rustig; een paar tafeltjes onder de bomen in de voortuin bieden kans om wat te lezen. De keuken is afgestemd op de logés en dus gezond. En om 9 uur gaat iedereen te bed.

Tijdens de nacht onweert het nogmaals, nadien volgt een langdurige, royale bui. Als we 's morgens wakker worden van de vogels en het raam openzetten, stroomt de frisse lucht weldadig de kamer in: *l'aria è serena dopo la tempesta*. Daarmee is de nattigheid uitgeraasd. Het zonnetje schijnt, het windje waait. Het is dan ook echt lekker fietsen op de zacht dalende hoogvlakte doorheen een vriendelijk golvende, landelijke streek tot Macerata. Spijtig genoeg wordt het verkeer, naarmate we de bergen achter ons laten en in het bereik van de kust geraken, eerst gewoon en dan enerverend en tenslotte akelig druk.

Conero Riviera

Tenslotte bereiken we de Conero Riviera, een minder sterk ontwikkelde kuststrook ten Zuiden van Ancona. De camping ligt te Portonovo, een plaatsje dat beneden aan een steile klif bij het water in een prachtige baai ligt.

We staan onszelf een lange, luie rustdag toe. We zoeken een baaitje wat verderop, waar het nog rustig is, want al is Conero Riviera nog niet aan kermistoestanden toe zoals elders langs deze kust, onontgonnen is nu ook weer het woord niet. Zonnen, pootjebaden, lezen, observeren. Pittige Italiaanse meiden, hanerige boys. Badgasten wandelen pocherig met de zaktelefoon aan het oor op en af langs de waterlijn. Twee keer op rij dineren we 's avonds heel romantisch op het strand, met kaarslicht op tafel, terwijl de zon ondergaat over het land en een zoel windje speels plagerig vanuit de zee aanwaait. *La dolce vita*.

Minder lekker is het 's nachts in de tent. De verfrissende zeebries valt weg als het donker is; de camping ligt bovendien beschut tegen de wind en onder dicht geboomte. Het is dan ook drukkend heet onder het tentzeil. Herhaaldelijk word ik bezweet wakker, zoek een paar keer vertwijfeld koelte buiten de tent, maar ook dat helpt niet veel.

Als we bij het vertrek de ultrasteile klim vanuit Portonovo naar de kustweg achter ons hebben, wordt het een lange en vlakke verbindingsetappe naar Pésaro. Afgezien van een uiterst onplezierige

doortocht van de havenstad Ancona en van het knettergekke kustleven onder het verblindende licht van de Adria op een heldere zomerdag valt er niets te beleven. Pésaro ligt aan de zee, een moderne badstad met talrijke hotels.

Kunststad Urbino

De volgende dag komen we in de kunststad Urbino. Het is de plek waar in de 15e eeuw ene Federico da Montefeltre, een soort verlicht despoot *avant la lettre*, een modelhofhouding neerpootte. We bezoeken uiteraard het beroemde *palazzo*, nu een museum, maar de architectuur en de inrichting der vertrekken zijn minstens zo interessant als de schilderkunst aan de muren. Urbino is bovendien een universiteitsstad. Er heerst, zelfs nu tijdens de zomervakantie, een wat jeugdiger en levendiger sfeer dan in de meeste andere steden. Bovendien is het centrum nagenoeg verkeersvrij. (Hier in de Marche denkt men trouwens over het algemeen wat milieubewuster dan meer zuidelijk.) Een prettige plek om te slenteren, een wijntje op een terras te nippen en het menselijk gedrag te observeren. We vinden een lekker restaurant met een leuk buitenterras langs de achterzijde, dat uitkijkt op de vlakte beneden en de camping hoog bovenop de tegenoverliggende heuvel.

Cittá di Castello

Van Urbino rijden we landinwaarts naar Cittá di Castello. Als ik daar bij aankomst een groepje mannen de weg naar de camping vraag, is het antwoord: buiten de stad, en grinnikend: *una bella salita*, een mooie klim. Stoïcijns trekken we onszelf naar boven. De camping blijkt aardig vol te zijn, en het restaurant 's avonds compleet afgereserveerd. Zullen we naar beneden in de stad gaan eten? Maar dan moeten we vanavond in het donker en dus met de dynamo tegen het wiel aan die berg weer op! We kiezen voor de andere richting: op goed geluk volgen we een wegwijzer naar een andere eetgelegenheid. De weg blijft maar stijgen en stilaan wordt het donker. Ergens in een bocht zitten een paar mensen bij een huis; als ik naar de restaurant vraag, wijzen ze naar een verre en schrikwekkend hoge pas. Ik denk meteen: vanavond geen eten. Maar er is nog een uitweg: op een paar honderd meter is er een kleine 'agroturist' eettent. Dat blijkt een houten hutje te zijn, met een paar landelijke tafeltjes, waaraan hongerige weekendtoeristen zitten. De spijkskaart belooft een hemel op aarde, maar bij navraag blijkt dat maar een luchtspiegeling te zijn: er zijn alleen nog maar snacks. De overwerkte en afgepeigerde uitbater - het is zondagavond, de man is wellicht al 48 uur non-stop in de weer - verwittigt ons dat we erg lang zullen moeten wachten, maar met de fiets hebben we geleerd om geduld te hebben. We krijgen, na een uur wachten en elk om beurt, een kruising tussen een *crostino* en een kleine pizza. Net voldoende om het grollen van de maag te dempen.

De cirkel rond

Tenslotte keren we naar het vertrekpunt terug: Tuoro, Lago Trasimeno. Met de weemoed van het einde vatten we de laatste rit, en uiteindelijk ook de laatste beklimming aan: die naar de kraterrand van het Lago Trasimeno. Van bovenaf kijken we uit op het hele meer, met in de diepte onder ons Punta Navaccia met zijn vakantiecentrum, waar het 4 weken geleden begon. De cirkel is rond. Een maand lang hebben we door de heuvels en dalen van midden-Italië getoerd.

Sportief gezien was het een harde tocht. Centraal-Italië, dat zijn de Apenijnen, een verzameling van aansluitende bergketens. Het niet aflatende op en af in de warmte van de Italiaanse zomer heeft ons gestel behoorlijk op de proef gesteld, in het bijzonder in Lazio en Abruzzo. Maar het was wel *la vera Italia*, en dat met alle voors en tegens: de schoonheid van de gevels en de grootsheid van de natuur, de verloederding van de kusten en de ijdelheid van de *passeggiata*, de zinderende hitte overdag en de zakkende zon over het plein, het *dolce vita* van de tafel, het glaasje *amaro* vóór het slapengaan.

We slaan de tent een laatste keer op, vinden een gezellig restaurant in het stadje Tuoro, met écht Italiaans eten, maken de volgende ochtend nog een tochtje langs de oevers van het meer, dat ons overigens maar weinig aanspreekt, landschappelijk verwend als we zijn, en maken ons klaar voor de afrit. Naar huis.

ITALIE PRAKTISCH

Data: van 7 juli 4 augustus
1998. 29 dagen.

Transfer: Nijmegen - Tuoro en
terug met Cycletoours-bus.

Afstand: 1671 km. Gemiddelde
dagafstand: 72½ km.

Wegen: goed tot zeer goed.

Traject:

Zuid-Toscana

Tuoro → Sarteano 62km

→ Sovana 77km

Lazio

→ Viterbo 74km

→ Contigliano 93km

→ Fiumata 62km (+ rustdag bij
het meer)

→ Subiaco 63km

→ Frosinone 66km

→ Cassino 63km

→ Boiano 102km (+ rustdag
voor bezoek aan Saepinum)

Molise

→ Larino 82km

→ Termoli 39km (+ rustdag aan
zee)

Abruzzo

→ Lanciano 70km

→ Pescocostanzo 76km

→ Sulmona 60km

→ Castel del Monte 68km (+
rustdag voor rondrit op Campo
Imperatore)

→ Atri 95km

→ Ascoli Piceno 82km

Marche

→ Sarnano 57km

→ Portonovo 102km (+ rustdag

aan zee)

→ Pésaro 80km

→ Urbino 68km

→ Città di Castello 72km

→ Tuoro 58km.

Logies:

Sarteano: camping.

Sovana: hotel Scylla, 100000 IL
voor tweepersoonskamer, zeer
goed restaurant.

Viterbo: hotel Roma, 90000 IL.

Contigliano: camping.

Fiumata: camping.

Subiaco: hotel Aniene, met
goed restaurant, 80000 IL.

Frosinone: hotel Bracaglia,
100000 IL + 40000 IL voor
halfpension.

Cassino: camping.

Boiano: hotel Mary, 70000 IL,
halfpension 100000 IL voor 2
personen.

Larino: hotel Campitelle 2,
100000 IL, ontbijt 8000 IL per
persoon.

Termoli: camping.

Lanciano: Albergo Alba, 70000
IL.

Pescocostanzo: albergo.

Sulmona: hotel Stella.

Castel del Monte: hotel.

Atri: hotel San Francesco.

Ascoli Piceno: hotel Piceno.

Sarnano: pension Al Villa.

Portonovo: camping.

Pesaro: hotel Holiday.

Urbino: camping.

Citta di Castello: camping.

Tuoro: camping.